

Patroon en argument

Een dubbelfestbundel bij het emeritaat van William Van Belle en Joop van der Horst

Onder redactie van Freek Van de Velde, Hans Smessaert, Frank Van Eynde, Sara Verbrugge

Met bijdragen van Liesbeth Augustinus (KU Leuven), Hans Broekhuis (Meertens Instituut), Filip Buekens (KU Leuven), Paul Claes (KU Leuven), Marja Clement (University of Zürich), Timothy Colleman (U Gent), Bert Cornillie (KU Leuven), Evie Coussé (University of Gothenburg), Kristin Davidse (KU Leuven), Georges De Schutter (UA), Hendrik De Smet (KU Leuven), Lorenz Demey (KU Leuven), Gunther De Vogelaer (University of Münster), Sarah D'Hertefelt (KU Leuven), Sylvain Dieltjens (KU Leuven), Kristien Dieussaert (KU Leuven), Luk Draye (KU Leuven), Flip Droste (KU Leuven), Els Elffers (UvA), Kurt Feyaerts (KU Leuven), Dirk Geeraerts (KU Leuven), Marinel Gerritsen (Radboud U Nijmegen), Paul Gillaerts (KU Leuven), Elvira Glaser (University of Zürich), Pierre Godin (UCL), Ingeborg Harmes (University of Münster), Priscilla Heyndrickx (KU Leuven), Jack Hoeksema (RU Groningen), Wim Honselaar (UvA), Matthias Hüning (FU Berlin), Leen Janssen (KU Leuven), Theo Janssen (VU Amsterdam), Karolien Janssens (UA), Koen Jaspaerts (KU Leuven), Evelien Keizer (University of Vienna), Wim Klooster (UvA), Karen Lahousse (KU Leuven), Béatrice Lamiroy (KU Leuven), Odo Leys (KU Leuven), Ester Magis (VUB), Ann Marynissen (University of Cologne), Patrick Meuris (KU Leuven), Jan Noordegraaf (VU Amsterdam), Jan Nuyts (UA), Bert Oben (KU Leuven), Albert Oosterhof (KU Leuven), Jan Pekelder (Sorbonne, Paris, Charles University in Prague), Harry Perridon (UvA), Jill Puttaert (VUB), Arend Quak (UvA), Tom Ruetten (HU Berlin), Gijsbert Rutten (Leiden University), Walter Schaeken (KU Leuven), Ina Schermer-Vermeer (UvA), Ineke Schuurman (KU Leuven), Hans Smessaert (KU Leuven), Jan Strop (UvA), Dorien Van de Mierop (KU Leuven), Freek Van de Velde (KU Leuven), Hans Van de Velde (Utrecht University), Johan van der Auwera (UA), Sander van der Harst (Utrecht University), Marijke van der Wal (Leiden University), Jacques Van Keymeulen (U Gent), Daniël Van Olmen (UA, University of Lancaster), Marc van Oostendorp (Leiden University), Vincent Vandeghinste (KU Leuven), Roxane Vandenberghe (U Gent), Aleydis Vandebossche (VUB), Wim Vandebussche (VUB), Ton vanderwouden (Meertens Instituut), Willy Vandeweghe (U Gent, KANTL), Frank Van Eynde (KU Leuven), Sara Verbrugge (KU Leuven), Jean-Christophe Verstraete (KU Leuven), Ulrike Vogl (University of Vienna), Rik Vosters (VUB), Fred Weerman (UvA), Roland Willemys (VUB), Eline Zenner (KU Leuven)

© 2014 by Leuven University Press / Presses Universitaires de Louvain / Universitaire Pers Leuven, Minderbroedersstraat 4, B-3000 Leuven (Belgium)

ISBN 978 94 6270 014 7

D / 2014 / 1869 / 59

Distributed by Leuven University Press

<http://upers.kuleuven.be/nl/book/9789462700147>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>

**FREEK VAN DE VELDE, HANS SMESSAERT
FRANK VAN EYNDE, SARA VERBRUGGE (RED.)**

PATROON *en* ARGUMENT

**Een dubbelfeestbundel
bij het emeritaat van**

WILLIAM VAN BELLE

EN

JOOP VAN DER HORST

UNIVERSITAIRE PERS LEUVEN

Overdruk uit Patroon en argument - ISBN 978 94 6270 014 7 - © Universitaire Pers Leuven 2014

PATROON EN ARGUMENT

Patroon en argument

Een dubbelfeestbundel bij het emeritaat van
William Van Belle en Joop van der Horst

Onder redactie van
Freek Van de Velde
Hans Smessaert
Frank Van Eynde
Sara Verbrugge

UNIVERSITAIRE PERS LEUVEN

© 2014 Universitaire Pers Leuven / Leuven University Press / Presses Universitaires de Louvain. Minderbroedersstraat 4, B-3000 Leuven

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

ISBN 978 94 6270 014 7

D/ 2014 / 1869 / 58

NUR: 623

Ontwerp cover: Griet Van Haute

Opmaak: Friedemann BVBA

Inleiding

“twee hoogleraren, sieraden hunner universiteit, die hun tijd niet te kostbaar achtten om in breedvoerige betoogen hun vooropgezette meening kracht van bewijs te geven”

(uit: Jacobs, A.H. 1899. *Vrouwenbelangen. Drie vraagstukken van actueelen aard*. Amsterdam: L.J. Veen)

Op 1 oktober 2014 zwaaiden twee hoogleraren Nederlandse taalkunde af aan de Leuvense universiteit: William Van Belle en Joop van der Horst. Jarenlang hebben ze hun stempel gedrukt op de opleiding. Een gunstig stempel, zeker als je de mening vraagt van de afgestudeerden, want beiden waren populaire docenten. En dat bereikten ze niet door het niveau van hun vakken te laten zakken in een slecht ingelicht idee van hoe je de studenten ter wille kunt zijn. Integendeel, het basisvak syntaxis van William Van Belle was voor tal van studenten een onneembare horde, en gold als een efficiënte manier om de onvermijdelijke schifting van de eerstejaarsstudenten door te voeren, en Joop van der Horst stond bekend om zijn Hollandse zuinigheid als het op cijfers geven aankwam. Meer dan één gevorderd student uit de bovenbouw die ervan uitging dat de buit al binnen was en er zich gemakkelijk van afmaakte bij het studeren, keek ontzet naar zijn resultatenblad, waar een kletterende onvoldoende voor Middelnederlands op stond. Wat hen dan wel zo populair maakte, was hun beider volslagen gebrek aan capsones. Thesisstudenten werden hartelijk ontvangen, verstandige vragen tijdens of na het college werden uitvoerig behandeld, minder verstandige vragen werden tactvol afgehandeld en uitnodigingen voor deelname aan extracurriculaire activiteiten werden meestal aangenomen. Die pretentieloze, joviale aanpak kenmerkte trouwens ook hun omgang met de collega's. In een departement waar soms stennis gemaakt wordt over bagatellen – de universiteit is hierin niet anders dan enige andere werkplek – was William, als departementsvoorzitter gedurende vele jaren, de juiste man op de juiste plaats om de sociale brandjes te blussen voor ze uitsloegen. Het is ook niet verwonderlijk dat beide heren het uitstekend met elkaar

konden vinden. Ze zijn vrienden geworden, en daar heeft hun emeritaat naar verluidt niets aan veranderd. Net zoals bij de studenten was hun joviale reputatie niet gebaseerd op opportunisme. Menig collega heeft aan William en Joop een hardnekkige wetenschappelijke tegenstander gehad: ze waren bepaald niet uit het lood te slaan in verwoede discussies op doctoraatsverdedigingen, lezingen en op papier, en konden tot wanhoop én ontzag van hun collega's uit het niets doorslaande argumenten tevoorschijn toveren die een zorgvuldig opgebouwd en onwankelbaar geacht standpunt van tafel vermochten te vegen. Met de titel van dit boek, *Patroon en argument*, en met het motto dat boven deze inleiding prijkt, hebben we hulde willen brengen aan het karakter en de beroepsernst van deze twee bijzondere neerlandici, en met name aan hun vermogen om patronen bloot te leggen in het taalgebruik, in zijn historische, sociale en pragmatische dimensies, en hun betoog overtuigend te maken door het te ondersteunen met een verbijsterend scala aan doortimmerde argumenten. Dat het woord *patroon* een extra betekenis heeft, die enigszins vloekt met het *ni dieu ni maître* gehalte van de jubilarissen, moet de lezer maar voor lief nemen.

Deze twee hoogleraren, wars van opportunistische vleierij of gekonkel, zullen erg gemist worden aan het departement. We dachten dan ook dat het passend was om dit dubbelemeritaat te markeren met iets tastbaars. We zaten met de handen in het haar, want je kunt niet met eender wat komen aanzetten. In zijn boek *Taal op drift* (2013, dus kort vóór zijn eigen emeritaat) laat Joop zich laatdunkend uit over de studenten van de Deense taalkundige Otto Jespersen (1860 - 1943), die de legendarische hoogleraar bij zijn afscheid bedachten met een bloemenvaas, wat de auteur toch een beetje minnetjes vond. Géén bloemenvaas dus. Een huldealbum dan? Dat lag niet voor de hand. Huldealbums zijn niet populair, vooral bij contribuanten. Daar zijn verschillende redenen voor. Allereerst dat ze bibliometrisch minder doorwegen dan tijdschriftartikelen, wat ze in het huidig tijdsgewricht een verlieslatende post maakt. Verder is het afgelopen decennium een grootscheepse generatiewissel aan de gang, waardoor academici in de leeftijdsklasse tussen zeg 55 en 75 jaar, een voltijdse baan hebben aan het vullen van huldealbums voor hun emeriterende collegae. Als je een oproep doet om een bijdrage te leveren voor een huldealbum, loop je het risico dat je te weinig reacties krijgt, of alleen van mensen die verder niet veel om handen hebben, zodat de auteurslijst een flauwe afspiegeling is van de eigenlijke waardering

onder collega's. In ons geval liepen we het bijkomende risico dat er zich een scheve verdeling van hulde-artikelen voor elk van beide emeriti zou kunnen voordoen: een stroom artikelen voor William en een paar halve kladjes voor Joop, of vice versa. Die bezwaren hebben we onverschrokken genegeerd, en we zijn gaan peilen naar interesse, en kijk: dat bleek buitengewoon mee te vallen. Bijna iedereen die we aanschreven was enthousiast, al zijn sommige collega's er uiteindelijk niet toe gekomen ook werkelijk een stuk in te leveren, vaak om begrijpelijke redenen. Niettemin bleken er ook na deze onvermijdelijke selectie nog ruim voldoende stukken voorhanden om een bundel mee te vullen. Eigenlijk was dat een nieuw probleem: het was al vroeg duidelijk dat we de kaap van de 500 bladzijden makkelijk zouden ronden, waardoor de kostprijs voor het uitgeven schrikbarend steeg. Daar kwam van uitgeveryswege nog de begrijpelijke bezorgdheid bij dat het boek daardoor nog meer onverkoopbaar zou worden dan een in het Nederlands geschreven verzamelband over taalkunde toch al is: een aanzienlijk deel van de potentiële afzetmarkt is als auteur betrokken bij het boek, en gaat zich niet bovenop het presentemplaar nog een tweede exemplaar aanschaffen. En als de situatie aan onze faculteit representatief is, en ook elders de vakbibliotheken kampen met krimpende budgetten voor de aanschaf van boeken, onder andere door de hoog oplopende kosten voor tijdschriftabonnementen, dan moeten ook van die kant geen royale bestelorders verwacht worden. We willen de Universitaire Pers Leuven dan ook van harte bedanken de uitgave van dit boek te hebben willen ondersteunen. Daarvoor moeten we eigenlijk ook Joop van der Horst zelf dankbaar zijn, want die heeft veel eigen werk in het fonds van de UPL, zodat die zich toch ook een beetje moreel onder druk gezet gevoeld moet hebben. Niettemin kon de uitgave natuurlijk alleen tot stand komen met bijkomende financiering. Daarvoor willen we van harte de volgende subsidieverstrekkingen bedanken: de opleiding Taal & Bedrijf, de onderzoeksgroep ComForT, het Centrum voor Computerlinguïstiek (CCL), de groep Reasoning, Argumentation & Thinking, de faculteit Letteren en het tijdschrift *Leuvense Bijdragen*. Een bijzondere vermelding verdient Willy Smedts, die het grootste deel van het budget voor zijn rekening nam, Dorien Van de Mierop, die de budgetten van Taal & Bedrijf vrijgaf en Walter Schaeken, die geld kon vrijmaken van de groep Reasoning, Argumentation & Thinking. Het lijkt ons redelijk dat de gefêterden deze gulheid te gelegener tijd testamentair vereffenen. Verder willen we ook de reviewers bedanken die de stukken mee nagelezen

hebben en de auteurs hebben behoed voor overgeslagen stappen in de redenering, over het hoofd gekeken vakpublicaties of onzorgvuldige formuleringen. Het is een lange lijst: Liesbeth Augustinus, Johan van der Auwera, Ronny Boogaart, Julie Van Bogaert, Kenneth Boumann, Geert Brône, Filip Buekens, Ingrid Van Caneghem-Ardijns, Peter-Arno Coppen, Evie Coussé, Jeroen Van Craenenbroeck, Kristin Davidse, Johan De Caluwé, Steven Delarue, Lorenz Demey, Karen Deschamps, Filip Devos, Sigurd D'hondt, Sylvain Dieltjens, Lobke Ghesquière, Paul Gillaerts, Jan Goossens, Jan Heylen, Priscilla Heynderickx, Jack Hoeksema, Koen Jaspaert, Dany Jaspers, Jacques Van Keymeulen, Karen Lahousse, Alexandra Lenz, Sterre Leufkens, Piet Mertens, Dorien Van De Mieroop, Frank van Meurs, Jan Nuyts, Marc van Oostendorp, Albert Oosterhof, Tom Ruette, Gijsbert Rutten, Ineke Schuurman, Jan Stroop, Michiel de Vaan, Reinhild Vandekerkhove, Willy Vandeweghe, Jean-Christophe Verstraete, Ton van der Wouden en Eline Zenner.

We hopen dat de bijdragen in dit boek de inspiratie zullen vormen voor nieuw werk, want we kunnen ons niet voorstellen dat Joop en William hun emeritaat in ledigheid zullen doorbrengen.

Freek Van de Velde
Hans Smessaert
Frank Van Eynde
Sara Verbrugge

INHOUD

Deel I

Syntaxis en morfologie

Willy Vandeweghe

De ANS en het plaatsschema van de hulpwerkwoorden 17

Pierre Godin

Over IPP, 'lange en korte infinitieven' en aanverwante constructies: werkwoorden over de grenzen heen van de morfologie, de syntaxis en de semantiek 33

*Frank Van Eynde, Liesbeth Augustinus,
Ineke Schuurman & Vincent Vandeghinste*

Het verrassende resultaat van een copulativiteitspeiling 47

Harry Perridon

Enige opmerkingen over de vorm van persoonlijke voornaamwoorden in koppelzinnen 63

Hendrik De Smet

De integratie van Engelse leenwerkwoorden in het Nederlands 75

Georges De Schutter

Een overzicht van PP-objecten en PP-complementen 89

Hans Broekhuis

Dubbel-voorzetselobjectconstructies? 103

Timothy Colleman

Nog eens de dubbel-voorzetselobjectconstructie 115

Odo Leys

Nog eens de trajectconstructies van het type *de trap op* 129

<i>Wim Honselaar & Evelien Keizer</i> De semantische categorie Tijd in <i>Functional Discourse Grammar</i> : syntaxis en semantiek van voorzetselloze temporele uitdrukkingen in het Nederlands	143
<i>Karen Lahousse & Béatrice Lamiroy</i> Grammaticalisatie en taalvergelijking: Nederlands <i>het is zo dat</i> vs Frans <i>c'est ainsi que</i>	163
<i>Ton van der Wouden</i> Is hier sprake van een nieuwe existentiële constructie?	179
<i>Marja Clement & Elvira Glaser</i> Hoe krijg je dit gepubliceerd? 'Krijgen'-constructies in het Nederlands	195
<i>Daniël Van Olmen & Johan van der Auwera</i> Over <i>zo'n</i> en zo meer	215
<i>Ina Schermer</i> Manneken Pis en wandelaar Bastet. Over lidwoordloze eigennaamsgroepen en de (ontbrekende) correspondentie met een naamwoordelijk gezegde	229
<i>Luk Draye</i> <i>Man</i> en <i>men</i> : een wereld van verschil	241
<i>Wim G. Klooster</i> Re <i>er</i>	255
<i>Jan Pekelder</i> Het Nederlandse subject een taalteken? Over SUB-PV-DOB- en PV-SUB-DOB-strings	271
<i>Fred Weerman</i> De januskop van complexiteit	285

Deel II Historische taalkunde en historiografie

- Marc van Oostendorp*
De geboorte van de jambe uit de geest van het Nederlands 303
- Sander van der Harst & Hans Van de Velde*
Wordt leggen schijnbaar of werkelijk liggen? 315
- Bert Cornillie*
Over de subjectieve lezing van dreigen in het 16de- en
17de-eeuwse Nederlands.
Historische pragmatiek vs contact-geïnduceerde taalverandering 329
- Evie Coussé & Freek Van de Velde*
Hulpwerkwoordselectie in drieledige perfecta met een modaal.
Een alternatieve historische verklaring 349
- Ingeborg Harmes*
Wat zou het?
Een synchrone en diachrone analyse van *zou(den)* 365
- Karolien Janssens & Jan Nuyts*
Me dunkt!
Een diachrone blik op dunken 379
- Marijke van der Wal & Gijsbert Rutten*
Negatieverschijnselen revisited 393
- Gunther De Vogelaer & Roxane Vandenberghe*
Omwille van Joop
Een onderzoek naar de geschiedenis van een
voorzetsluitdrukking 407
- Jack Hoeksema*
De opkomst van aan als verbindend element in
maatnomenconstructies 421

<i>Matthias Hüning</i> Over complexe preposities en convergentie	433
<i>Jan Stroop</i> 't Ene <i>dan</i> is 't andere niet	447
<i>Aad Quak</i> De Oudnederlandse appellatieven op <i>-ing</i>	459
<i>Albert Oosterhof & Paul Gillaerts</i> Zijn pachtbrieven formulieren? Het formulaire karakter van pachtcontracten uit het Leuvense schepenarchief	479
<i>Ann Marynissen & Theo A.J.M. Janssen</i> Vroegnieuwnederlands voor commercie en cultuur	499
<i>Dirk Geeraerts</i> Zellig Harris en het contemporaine corpuslinguïstische distributionalisme	513
<i>Jan Noordegraaf</i> Verre verwanten. D.C. Hesseling (1859-1941) over taal en taalverandering	523
Deel III Pragmatiek, toegepaste taalkunde & taalpolitiek	
<i>Filip Buekens</i> 'Buiten de taal treden' – wat zou dat kunnen betekenen?	539
<i>Lorenz Demey & Hans Smessaert</i> Logische geometrie en pragmatiek	553

<i>Leen Janssens, Sara Verbrugge, Kristien Dieussaert & Walter Schaeken</i> Maar hoe zit dat eigenlijk?	565
<i>Paul Claes</i> Claus als retoricus	579
<i>Kristin Davidse</i> Constructionele semantiek en pragmatiek in de analyse van gekloofde zinnen	593
<i>Els Elffers</i> Uitroepende zinnen	609
<i>Patrick Meuris</i> Structuursignalen in verklarende teksten	625
<i>Jean-Christophe Verstraete & Sarah D'Hertefelt</i> Polariteitsomkering bij insubordinatie	639
<i>Sylvain Dieltjens & Priscilla Heynderickx</i> Vertrouwen in de oncoloog? Analyse van consultaties in een palliatief zorgtraject	653
<i>Kurt Feyaerts & Bert Oben</i> Prettig leedvermaak. Onderzoek naar gelaagde betekenissen in het CORINTH-corpus	667
<i>Dorien Van De Mierop</i> Een verkenning van de pragmatische functies van directe rede in narratieven	683
<i>Flip Droste</i> Het Nederlands Bedreigd? Bullshit!	697
<i>Marinel Gerritsen</i> Vlamingen en Nederlanders: van cross- naar intercultureel onderzoek	707

- Koen Jaspaert*
En is 't de tale niet, wat is 't dan dat mij kwelt 723
- Ester Magis, Jill Puttaert, Aleydis Van den Bossche,
Wim Vandenbussche, Rik Vosters & Roland Willemyns*
Tussen adoptiekoe en zemelteef: iets over de houdbaarheidsdatum
van 'verse woorden' in Vlaamse en Nederlandse kranten 735
- Jacques Van Keymeulen*
De afkortingencultus 747
- Ulrike Vogl*
"Als u meer talen kent, lijdt uw moedertaal": studenten
Nederlands en hun visie op taal 759
- Eline Zenner, Tom Ruetten & Freek Van de Velde*
Taalkeuze in personeelsadvertenties: een verkennend onderzoek
door drie science floor managers 771

Is hier sprake van een nieuwe existentiële constructie?

Ton van der Wouden

(Meertens Instituut)

Waarin de verschillende (deels voordien nog niet gesignaleerde) betekenissen van de constructie “er is sprake van” uitvoerig geïllustreerd en gedocumenteerd worden, en waarin bovendien een poging wordt gedaan om de historische ontwikkeling ervan in kaart te brengen.

1. Inleiding

Toen ik in 1978 eerstejaars Nederlands was in Leiden – ook de Alma Mater van Joop van der Horst – wees docent historische letterkunde Ton Harmsen ons erop dat de uitdrukking *er is sprake van* vaak gebruikt wordt, en dan meestal niet als er letterlijk ergens over gesproken wordt, maar veeleer in een vagere betekenis.¹ Harmsen, hoe mild ook in de meeste andere zaken, was streng in het afkeuren van dit ‘oneigenlijke’ gebruik van *er is sprake van*, een strengheid die ik onwillekeurig van hem heb overgenomen en inmiddels koester. Bij teveel *sprake van* vind ik persoonlijk dat *er sprake is van* slechte stijl, onvoldoende redactie, onzorgvuldigheid, en schrijfleiheid. Natuurlijk is dat ook maar een mening, maar in onze afkeuring staan Harmsen en ik niet alleen, getuige de volgende passage uit het *Schrijfboek van Trouw*:²

- (1) sprake: er is/was sprake van ... Uitdrukking die veel te vaak én te onpas wordt gebruikt: Er is sprake van... betekent: Er wordt over gesproken, of: Het wordt mogelijk geacht dat... Correct: Er is sprake van dat Kok de accijns op pastis wil verhogen, maar de premier ontkent dit. Fout: De wethouder vindt dat er sprake is van een roddelcampagne tegen hem (vindt dat hij het slachtoffer is van een roddelcampagne/van stelselmatige roddel). Het is maar de vraag of er sprake is geweest van ontucht (fout als bedoeld wordt: ... of er ontucht is gepleegd). (de Berg 1999:360)

Ik ga door met het koesteren van mijn aversie tegen *er is sprake van*, maar ik mag niet nalaten erop te wijzen dat De Berg nauwelijks een argument geeft waaróm hij de constructie afkeurt: hij postuleert dat ze één bepaalde betekenis heeft – een postulaat dat geen steun vindt in de woordenboeken of de taalkundige literatuur – en sluit daarmee andere betekenissen uit. Het is bijna hetzelfde als beweren dat *gymnasium* alleen gebruikt mag worden in de oorspronkelijke betekenis ‘sportschool’.

De enige taalkundige publicatie waarin ik iets substantieels gevonden heb over *er is sprake van* is de monumentale *Geschiedenis van het Nederlands in de twintigste eeuw* (van der Horst & van der Horst 1999), waar we op bladzijde 65 de volgende alinea’s aan kunnen treffen:³

- (2) Bijna [...] ongemerkt is de uitdrukking *er is sprake van* lichtelijk veranderd van betekenis. Aan het begin van de 20ste eeuw betekende het: ‘men zegt dat...’, ‘er wordt gezegd’. Een zin als *Er is sprake van belastingverhoging* drukte toen uit dat daarover gesproken werd, of dat er geruchten gingen dat er een belastingverhoging op komst was. In de loop van de 20ste eeuw is de zin iets anders gaan betekenen, namelijk dat er een belastingverhoging plaatsvindt, of zelfs plaatsgevonden heeft. De notie dat er ‘gesproken’ wordt, is verdwenen, zodat *er is sprake van* thans vrijwel synoniem is met: ‘er is’. (van der Horst & van der Horst 1999:65)

Wellicht onbedoeld wekken de Van der Horsten met deze formulering de suggestie dat de oorspronkelijke betekenis van *er is sprake van* tegenwoordig niet meer voorkomt. Ik zal laten zien dat dat niet klopt. Ik zal ook kort het gebruik aanstippen van de ontkennde variant *geen sprake van* als sterke ontkenning:

- (3) Toen Carnegie als jongen in een textiel fabriek werkte kon hij de twee dollar niet betalen die hem toegang tot de bibliotheek zou geven. Hij schreef een brief aan de directeur of hij er toch in mocht. Het antwoord was dat daar *geen sprake van* kon zijn.⁴

Verder zal ik betogen dat *er is sprake van* nog een derde betekenis of gebruik heeft, een betekenis die voor zover ik heb kunnen nagaan nog door niemand gesignaleerd is. Ik zal speculeren over de geschiedenis van de betekenisontwikkelingen, en ik zal enige syntactische eigenschappen van de verschillende gebruiken van *er is sprake van* bespreken. Ten slot-

te zal ik nog iets zeggen over het “waarom” van de populariteit van de uitdrukking.

2. Er is misschien wel sprake van drie verschillende constructies

Het citaat in (2) kunnen we lezen als een claim dat *er is sprake van* tegenwoordig niet meer ‘men zegt dat ...’ of ‘er wordt gezegd’ kan betekenen. Dat klopt niet. Voorbeelden van die betekenis zijn misschien tegenwoordig in de minderheid, maar ze komen nog wel degelijk voor, getuige de zin in (4), te dateren rond het jaar 2000, waarin het onmiskenbaar gaat om een gesprek over een extra les.

- (4) d'r was trouwens een keer *sprake van* dat we met z'n zessen een extra soort van korte les zouden betalen om op houding te letten.⁵

Dit “originale” gebruik zal ik in het vervolg aanduiden met de term **rapporterend**.

De term **existentieel** zal ik hanteren voor het tweede, “nieuwe” type gebruik, dat gesignaleerd wordt in (2) en afgekeurd in (1). De vroegste gevallen die de Van der Horsten geven, dateren uit de jaren '80 van de vorige eeuw. Een recent voorbeeld staat in (5), ik geef straks ook oudere voorbeelden.

- (5) Er is altijd *sprake van* voortschrijdend inzicht. Het is goed om met een zekere regelmaat te kijken naar je beleid.⁶

In de meest natuurlijke lezing van deze zin is *sprake van* weglaatbaar zonder dat de betekenis verandert, en dat lijkt me in het algemeen te gelden voor het existentiële gebruik.

Daarnaast is er evenwel nog een derde gebruik van *er is sprake van*, dat bij mijn beste weten nog door niemand gesignaleerd is. Een voorbeeld staat in (6).

- (6) Bij bruikleen van woonruimte hoeft u dus nooit een vergoeding te betalen voor het gebruik ervan. Moet u dit wel doen, dan *is er sprake van* een huurovereenkomst.⁷

In dit soort voorbeelden kan *er is sprake van X* geparafraseerd worden als “de term X is hier op zijn plaats”, “wij (deskundigen) spreken hier van

X”, “wij (deskundigen) kunnen hier spreken van X”, enz.⁸ Ik zal dit soort gebruik dan ook aanduiden als **metalinguïstisch**.

Overigens is het niet altijd gemakkelijk om uit te maken met welk type *er is sprake van* we in een concreet geval te maken hebben. De Berg lijkt zich in het citaat in (1) vooral te keren tegen het existentiële gebruik, maar sommige van zijn voorbeelden kunnen we ook interpreteren als metalinguïstisch: de uiting *Het is maar de vraag of er sprake is geweest van ontucht* is bijvoorbeeld ook bruikbaar om in twijfel te trekken of de term ontucht wel van toepassing is.⁹

Feit is ondertussen dat *er is sprake van* in allerlei genres voorkomt, in geschreven én in gesproken taal:

- (7)
- a. Als een feit in strijd is met een of andere wet, is er *sprake van* formele wederrechtelijkheid. Echter als *er sprake is van* formele wederrechtelijkheid wil dit nog niet zeggen dat er ook *sprake is van* strafbaar feit.¹⁰
 - b. uh ja daar is toch *sprake van* eenzijdigheid.¹¹
 - c. Bij vragen over mogelijk misbruik moet eerst vaststaan dat *er sprake is van* een economische machtspositie vóórdat er *sprake kán* zijn van misbruik van een economische machtspositie (als ... dan ...).¹²
 - d. Uitzondering vormen de allochtonen. In die bevolkingsgroep is wat hem betreft *sprake van* te weinig scholing. *Er is sprake van* ‘onderinvestering’, zegt hij.¹³
 - e. Uit de rapportage blijkt volgens het departement dat in 23 procent (45 gevallen) van de 202 onderzochte gevallen *sprake is van* zwaardere zorg dan het CIZ in die gevallen zelf zou hebben vastgesteld.¹⁴
 - f. In voorbeeld (5) is er ook *sprake van* een soort subject-predikaatverbinding, maar kan deze niet met behulp van het werkwoord zijn geëxpliciteerd worden.¹⁵
 - g. net als in het proefschrift van Ad lijkt *er sprake te zijn* van een vorm van duale syntaxis waarin *sprake is van* tweeledigheid en negatie.¹⁶
 - h. Ook hier is *geen sprake van* onvolledigheid. Hier *is sprake van* een combinatie van onvolledigheid en een foutieve samen-trekking.¹⁷

Het is overigens opvallend dat de constructie *er is sprake van* überhaupt voorkomt naast of zelfs in plaats van het veel kortere en beproefde *er is*,¹⁸ en het is minstens zo opvallend dat de taalkundige literatuur daar weinig of geen aandacht aan besteed heeft. De woordenboeken – met één belangrijke uitzondering, waarover hieronder meer – hebben deze ontwikkeling tot op heden geheel gemist. De veertiende druk van de grote Van Dale (den Boon et al. 2005) noemt als betekenissen van *er is sprake van* “er wordt over gesproken of melding van gemaakt” en “het wordt mogelijk geacht, het komt in aanmerking”. Bovendien besteedt het woordenboek, terecht, apart aandacht aan de combinatie (*er is*) *geen sprake van* met als betekenisomschrijvingen “het is er in het geheel niet”, “dat is bepaald niet het geval” en “dat wordt in geen geval toegestaan”.¹⁹ Dit *er is geen sprake van* kunnen we opvatten als de ontkenning van existentieel *er is sprake van*. Maar bespreking van het positieve existentiële *er is sprake van* ontbreekt geheel. En dat, terwijl het gewoon te vinden is in de moeder aller Nederlandse woordenboeken, het onvolprezen *Woordenboek der Nederlandsche Taal*.

Enigszins verscholen als derde subbetekenis van betekenis 2⁰ van de uitdrukking *er is sprake van* in het lemma *spraak*, vinden we daar namelijk het existentiële gebruik (“het is het geval”) genoemd:

- (8) – *Er is sprake van*. – 1⁰. Er wordt over gesproken. || Hier af was dicwils sprake onder de lieden, die niet en wisten wat dat bedieden mochten, V. VAERNEWIJCK, *Ber. T.* 1, 240. Een eerbare vrouw, ... , van welkes lof en laster de minste spraak viel, OUDAAN, *Agrippa* 418. Alle jaren op Sint Jan kwam de pachter van het stuk land, met eene blauwe beurs af, telde de huur in klinkende gangbare geldspeciën ... , en tot den volgenden vervalddag was er van nicht abdis en haar perceel gronds geene spraak meer, BERGMANN, *Staas* 59. Was er sprake van liberale koloniale politiek ... dan dacht men aan dit of dat speciale onderwerp, als de afschaffing van de slavernij, BUYS, *Stud.* 1, 388.

2⁰. Het wordt mogelijk geacht, het komt in aanmerking; het is het geval. || ’t Gewoel der toerusting van vaertuijgen tegens den Bantammer was daer heel gedaen en gans geen spraeck meer van, *Dagbreg. Bat.* 9, 334. Het bleek terstond, dat er althans geen sprake van beenbreuk zijn kon; want de lijder bleef recht overeind staan, *K. Zev.* 4, 214. Eene sfeer, die nog boven zedelijke verpligting verheven is, en waarin er van verdiensten sprake kan zijn,

OPZOOMER, *Wezen d. Deugd* 59. Wanneer er sprake is van geld overhouden of winst maken, wordt dit meestal in landerijen, hypotheken of effecten belegd, *Onderz. Landb.* 1886, 5, 6.

3°. *Geen sprake van!* het wordt in geen geval toegestaan. || Nu uitgaan? Geen sprake van.

4°. *Er is geen sprake van*, het is er in het geheel niet, er is geen spoor van. || Het lokaal was niet groot ... : van een kachel of ander verwarmingstoestel was geen sprake, en de geheele stoffeering bestond uit een tafeltje *enz.*, *K. Zev.* 5, 8.

Speciale aandacht verdient het laatste voorbeeld onder 2° (*Wanneer er sprake is van geld overhouden of winst maken*): dat is mijns inziens een onmiskenbaar geval van het volgens de Van der Horsten moderne gebruik – uit 1886. Over het voorbeeld daarvoor valt misschien nog te twisten, maar als we dat eveneens accepteren dan hebben we zelfs een voorbeeld uit 1849.²⁰ Het *WNT* lijkt het moderne gebruik dus al ver voor de tweede wereldoorlog te hebben gesignaleerd: *spraak* staat namelijk in deel XIV, dat tussen 1920 en 1936 bewerkt is door Knuttel (Moerdijk 1994:18).²¹

3. Schets van een ontwikkeling

De geschiedenis van *er is sprake* van strekt zich uit over een aantal eeuwen: de oudste voorbeelden die het *WNT* van de constructie geeft (zie (8) hierboven) dateren al uit de zestiende²² en zeventiende²³ eeuw.

Ik denk dat de ontwikkeling van de verschillende gebruiksmogelijkheden van *er is sprake van* ongeveer als volgt gegaan moet zijn.²⁴

1. De oudste betekenis is: *er is sprake van X*: “er wordt X gezegd, er wordt over X gesproken” (cf. *WNT*).
2. De uitdrukking kan ook ontkend worden: *er is geen sprake van X* betekent oorspronkelijk niets meer of minder dan “er wordt niet over X gesproken”.
3. Deze ontkende variant *er is geen sprake van X* kan vervolgens ook gebruikt worden als retorisch middel, als een sterke, emphatische manier om uit te drukken dat X helemaal niet het geval is. Dat kan ook modaal gebruikt worden: *geen sprake van* betekent dan: “het mag absoluut niet, er kan zelfs niet over gesproken worden”.

4. Zoals zo veel retorische middelen slijt deze betekenis af, met als gevolg betekenisverandering: *er is geen sprake van* kan dan ook gaan betekenen “het is niet het geval, het is niet aanwezig” (*geen sprake van*).
5. Een volgende stap is dat de constructie compositioneel wordt geheranalyseerd: als *er is geen sprake van* “het is niet het geval of aanwezig” betekent, dan moet *er is sprake van* “het is het geval of aanwezig” ofte wel “er is” kunnen betekenen.
6. Omdat er al andere uitdrukkingen zijn die hetzelfde betekenen en omdat de nieuwe uitdrukking langer is, dus meer gemarkeerd, bestaat de neiging om de nieuwe uitdrukking een andere,²⁵ en wel een meer gemarkeerde betekenis²⁶ toe te kennen. Toevallig (?) is dat de metalinguïstische geworden.²⁷

Het zou nog zo kunnen zijn dat er, hetzij tussen stap 2 en stap 3, of tussen stap 3 en stap 4, nog een stadium is waarin *er is sprake van* (in zijn existentiële lezing) wordt opgevat als een negatief-polaire uitdrukking, met andere woorden, dat de vaste combinatie met *geen* (in deze betekenis) wordt gegeneraliseerd of geherinterpreteerd, en daardoor ook in andere negatieve (monotoon dalende) contexten (bijvoorbeeld met het bijwoord *nauwelijks*, voorwaardelijke bijzinnen en bijzinnen ingeleid door *zonder of voordat*) (van der Wouden 1997) mogelijk wordt:

- (9)
 - a. dat 't lijkt alsof zo langzamerhand steeds meer mensen depressies krijgen terwijl pakweg twintig jaar geleden daar nauwelijks *sprake van* was.²⁸
 - b. Hoe kon aangetoond worden dat het niet zo was? Als er *sprake* was van zoiets, moest er in elk geval een enorme roodverschuiving zijn opgetreden – zo groot, dat zij in niemands hoofd opkwam.²⁹
 - c. Chlamydia komt bij veel mensen voor zonder dat er *sprake* hoeft te zijn van klachten.³⁰
 - d. Ze heeft als groot voordeel dat er selectie van embryo's met ernstige genetische afwijkingen plaatsvindt voordat er *sprake* is van een zwangerschap.³¹

Ook over de chronologie van de stappen 4 en 5 ben ik niet zeker, maar die lijkt me wel waarschijnlijk, aangezien het metalinguïstische gebruik waar het hier om gaat, nog niet eerder gerapporteerd is. Nader onderzoek kan hier licht op werpen – een mooi onderwerp voor een scriptie, lijkt me.

4. Enige syntactische eigenaardigheden

4.1 *Negatie*

Hierboven heb ik gesuggereerd dat de interactie met negatie ertoe heeft geleid dat het existentiële gebruik van *er is sprake van* zich heeft kunnen ontwikkelen uit het rapporterende. In al zijn gebruiksmogelijkheden komt de uitdrukking voor met ontkenning: rapporterend (10a), existentieel (10b) en metalinguïstisch (10c):

- (10) a. De vergunning is in mei al aangevraagd, maar bij de publicatie was *geen sprake van* vuurwerk.³²
 b. Vraag *Waarom is er geen sprake van* een complete integratie van toetsingskaders? Antwoord De integratie van de toetsingskaders is een ingrijpende en daardoor tijdrovende operatie. Daarom heeft de regering ervoor gekozen om eerst de procedures, besluitvorming e.d. te integreren en vervolgens de toetsingskaders.³³
 c. Omdat uit niets bleek dat de werknemer ooit aanspraak op vergoeding of ‘tijd voor tijd’ had gemaakt, oordeelt de rechter dat er *geen sprake is van* een impliciete opdracht.³⁴

In het Corpus Gesproken Nederlands komt het rijtje *sprake van* 81 keer voor, daarvan is maar liefst 21 keer *geen sprake van*, dus ruim een kwart. Veel andere constructies komen veel minder vaak met ontkenningen voor.

4.2 *Een subconstructie*

We vinden *er is sprake van* niet alleen in het bereik van negatieve operatoren, ook modale inbedding is mogelijk:

- (11) a. Zoals de Junggramatiker al wisten, heeft taalverandering òf een interne òf een externe oorsprong – òf beide. In het eerste geval *kan er* bijv. *sprake zijn* van (wat men hedentendage zou aanduiden als) postlexicale klankverandering of analogie, in het tweede geval is de verandering een gevolg van langdurig en intensief contact met een ander taalsysteem (ontlening).³⁵

- b. De politie onderzoekt een dodelijk ongeval in de nacht van vrijdag op zaterdag in Brunssum. Er *zou mogelijk sprake zijn* van een misdrijf. De politie heeft een onderzoeksteam op het ongeval gezet, zo maakte ze zaterdag bekend.³⁶

In de twee voorbeelden hierboven neig ik naar een metalinguïstische interpretatie, hoewel (11b) ook puur existentieel bedoeld kan zijn en geïnterpreteerd kan worden, en ik sluit niet uit dat er ook voorbeelden te vinden zijn met een rapporterende betekenis.

In voorwaardelijke bijzinnen lijkt *er is sprake van* zeker elk van de drie onderscheiden betekenissen te kunnen hebben. Bij onderstaande voorbeelden, alle afkomstig uit het Corpus Gesproken Nederlands, heb ik achtereenvolgens voorkeur voor een rapporterende interpretatie in (12a), een existentiële in (12b) en een metalinguïstische in (12c):

- (12) a. zoals ze vaak begon te huilen als *er sprake was* van mijn broer.
 b. juist wanneer *er sprake is* van een ziekteperiode is er gelegenheid om deze dingen met elkaar te bespreken.
 c. en als *er sprake is* van ministeriële verantwoordelijkheid die buiten het gemeentelijk domein staat dan is er geen begrenzing voor de Algemene Rekenkamer.

Een omgeving die veel selectiever is voor de interpretatie van *er is sprake van* is een constructie met het modale hulpwerkwoord *willen* die heel kort genoemd wordt in de ANS (Haeseryn et al. 1997:18.5.4.ii.e), maar daar geen naam heeft.³⁷ Ik citeer alles wat de ANS daarover zegt in (13) en herhaal de voorbeelden in (14):

- (13) In bijzinnen met voor-pv als eerste zinsdeel kan *willen* aangeven dat iets alleen op een bepaalde voorwaarde of onder bepaalde omstandigheden (uitgedrukt in de rompzin) zal gebeuren. In de volgende voorbeelden is dus niet bedoeld dat de door het onderwerp aangeduide personen iets ‘willen’ of ‘wensen’:
- (14) a. Het moet erg meelopen, wil hij door zijn examen komen.
 (ANS vb 41)
 b. Willen we nog op tijd komen, dan moeten we ons haasten.
 (ANS vb 42)

Het komt mij voor dat wanneer *sprake van* in deze constructie voorkomt, enkel de metalinguïstische interpretatie mogelijk is:

- (15) a. Waar moet een ruimte aan voldoen *wil er sprake zijn van* een slaapkamer? Antwoord. Het Bouwbesluit 2012 geeft hier regels voor.³⁸
 b. Ook hier dient er sprake te zijn van een gezagsverhouding *wil er sprake zijn van* een dienstverband.³⁹
 c. *Wil er sprake zijn van* een toerekenbare onrechtmatige daad waarvan de schade vergoed moet worden, dan moet aan 5 eisen voldaan zijn.⁴⁰

4.3 Sententieel complement

Een observatie ten slotte die ik nog nergens met zoveel woorden tegengekomen ben, is dat *sprake van* een sententieel complement kan krijgen. Het gaat om finiete bijzinnen met het voegwoord *dat*:

- (16) a. d'r was ook *geen sprake van* dat dat anders zou zijn.⁴¹
 b. d'r was trouwens *een keer sprake van* dat we met z'n zessen een extra soort van korte les zouden betalen om op houding te letten. (= 4)

Het tweede voorbeeld is onmiskenbaar rapporterend, het eerste misschien ook, maar mogelijk ook existentieel – zij het dat parafraze met *er is* onmogelijk is. Eerder valt te denken aan zoiets als *het is ook niet zo dat...* Metalinguïstisch *sprake van* lijkt me onmogelijk met een sententieel complement, maar ik laat me door een mooi voorbeeld graag overtuigen van het tegendeel.

5. Waarom?

Waarom zou de nieuwe (of niet zo nieuwe) constructie *er is sprake van* in zijn nieuwe (of niet zo nieuwe) betekenissen zo populair zijn tegenwoordig? Ik kan een paar redenen verzinnen, die allemaal van invloed kunnen zijn; misschien is de opsomming niet uitputtend:

1. Mode en naïperij.
2. Duurwoorderij (vergelijk Welschen (2003)): “het lange woord heeft een abstractere betekenis dan het korte. Er lijkt, zo stelt hij, sprake te zijn

van [sic!] een ‘patroon [...] van modieus taalgebruik waarbij relatief alledaagse, volkomen heldere termen worden aangedikt en geabstraheerd om de communicatie zogenaamd op een hoger plan te tillen.’⁴²

3. Invloed van juridisch taalgebruik, met name in de taal van ambtenaren en politici.
4. De in van der Horst (2013) geponeerde tendens naar complexere uitdrukkingwijzen en vaste verbindingen.
5. De in sommige kringen wijd verbreide neiging tot versluiserend taalgebruik, ontkennen of niet willen noemen van de eigenlijk verantwoordelijke (net als bijvoorbeeld bij passief en naamwoordstijl (Onrust et al. 1993; Renkema 2002)).

Een typisch fragment waarin veel van deze factoren aanwijsbaar zijn en waarin *er is sprake van* zich heel goed thuis lijkt te voelen staat in (17):

- (17) In haar rapport ‘Handhaven op Niveau’, dat in 1998 is verschenen, concludeert de commissie Michiels dat er *sprake is van* een omvangrijk handhavingstekort op het gebied van ordeningswetgeving. Verder constateert de Commissie dat bij de aanpak van dit handhavingstekort met name winst valt te verwachten van het verbeteren van de samenwerking tussen allen die bij de handhaving zijn betrokken, en van verdere professionalisering van de handhaving.⁴³

6. Afsluitende opmerkingen

Ik heb niet specifiek gekeken naar het Belgisch gebruik van *er is sprake van*, maar ook in Vlaamse kwaliteitskranten blijkt de constructie voor te komen (18a), en in het Belgische deel van het Corpus Gesproken Nederlands zag ik verhoudingsgewijs ongeveer evenveel gevallen als in het Nederlandse.⁴⁴

- (18) a. Gelukkig is Blackworm niet even wijdverspreid als eerdere bekende virussen, zoals Mydoom of Sobre. “Toen *was er sprake van* miljoenen besmette computers wereldwijd. Nu zijn het er 300.000 à 600.000”, zegt Hypponen.⁴⁵
- b. omdat ie besluit dat er blijkbaar *sprake is van* een politiek misdrijf.⁴⁶

Bovendien komen de verschillende types ook in België voor: (18a) is voor mij een duidelijk existentieel geval, terwijl (18b) veeleer metalinguïstisch is.⁴⁷

Samenvattend kan ik zeggen dat de constructie *er is sprake van*, met de archaische verbogen vorm *sprake*, twee nieuwe gebruiksmogelijkheden heeft ontwikkeld die zich mogen verheugen in een grote populariteit. In de eerste plaats is dat puur existentieel, een gebruik waarvan de eerste voorbeelden al uit de negentiende eeuw dateren, een gebruik ook dat al gesignaleerd is door het WNT en de gebroeders Van der Horst. Het andere gebruik is meer metalinguïstisch: dat heb ik geparafraseerd als “de term X is hier op zijn plaats”. Bij mijn beste weten was dit gebruik nog niet eerder opgemerkt.

Het gaat bij alle drie de gebruiken van *sprake van* steeds om een constructie in Paardekooperiaanse of constructiegrammatische zin: de combinatie is (naar de vorm) versteend, er zijn syntactische eigenaardigheden: het nomen laat geen modificatie toe (al kan de gehele constructie wel adverbiaal gemodificeerd worden: *hier is overduidelijk sprake van een nieuwe constructie*) en een lidwoord is onmogelijk, en de betekenis van het geheel volgt niet uit de betekenissen van de samenstellende delen.

Noten

1. Een deel van de hier beschreven bevindingen is gepresenteerd op de TIN-dag van 2006 (!) maar ik heb nooit eerder over *er is sprake van* gepubliceerd.
2. Andere stijlguides die ik heb geraadpleegd zeggen niets over *er is sprake van*.
3. Hoewel de constructie *er is sprake van* regelmatig gebruikt wordt in de ANS (Haeseryn et al. 1997) (17 keer volgens de zoekfunctie van de e-ans (<http://ans.ruhosting.nl/e-ans/index.html>), een voorbeeld staat in (7f)), is zij in dat standaardwerk geen object van grammaticale analyse.
4. *Vrij Nederland* 24 januari 2014 via <http://www.vn.nl/Artikel-Literatuur/Het-boekenparadijs-als-hedendaagse-agera.htm>.
5. Corpus Gesproken Nederlands comp-d/nl/fn006703.sea.
6. De Nederlandse eerste minister Mark Rutte, aangehaald in *NRC Handelsblad* van 13 september 2013.
7. [wetwegwijzer.bibliotheek.nl/docs/27.htm](http://www.wetwegwijzer.bibliotheek.nl/docs/27.htm).
8. Deze laatste parafrase is ook als (metalinguïstische) constructie behoorlijk populair. Een paar echte voorbeelden: *We kunnen hier spreken van een met eigen vervoer perfect bereikbare locatie*. (makelaarsbeschrijving van een kantoorpand via <http://www.dtz.nl/>), *We kunnen hier spreken van een zeer geslaagde actie waarbij er maar liefst 227 rollades zijn verkocht* (<http://www.hercules-harkema.nl/>, een gymnastiekvereniging), *Het is inmiddels middag, dus we kunnen hier spreken van twee vlie-*

- gen in 1 klap.* (reisverslag via <http://www.tangatanga.com/schoorens/swaziland/reisverhalen/swaziland-2/>).
9. Een reviewer suggereert dat het gebruik van de voltooide tijd (*is geweest*) de metalinguïstische interpretatie van *sprake van* onwaarschijnlijk maakt, maar ik geloof niet dat ik kan meegaan in die redenering: *Het is maar de vraag of er sprake is geweest van ontucht* kan voor mij zowel betekenen “het is maar de vraag of er ontucht gepleegd is” (de existentiële lezing) als “het is maar de vraag of voor de gepleegde handelingen de term ‘ontucht’ op zijn plaats is” (de metalinguïstische lezing). Wat de meest voor de hand liggende interpretatie is, weet ik niet; mogelijk verschillen taalgebruikers daarin (vergelijk ook noot 44). Waar het om gaat is dat beide lezingen beschikbaar zijn.
 10. scholieren.samenvattingen.com/documenten/show/7467198/
 11. Corpus Gesproken Nederlands comp-f/nl/fn007542.sea.
 12. Nederlandse Mededingingsautoriteit via www.nmanet.nl/.
 13. *Trouw* 31 januari 2006.
 14. *De Telegraaf* 2 oktober 2013.
 15. ANS 17.5.1.
 16. Hans Bennis “Het is dat AD dat zegt”, *A.D. 2005. Taalkundige artikelen voor Ad Welschen*, via <http://cf.hum.uva.nl/dsp/nederlandsetaalkunde/NTKonderzoek.htm>.
 17. Jan Renkema, *Schrijfwijzer* via <http://www.schrijfwijzer.nl>.
 18. De reviewer van noot 9 betwijfelt of existentieel *er is sprake van* inderdaad volledig synoniem is met (en dus vervangbaar is door) *er is*, en meent dat er bij de eerste uitdrukking een vorm van hedging, van onzekerheid, is die in de tweede ontbreekt. Het citaat in (2) laat ruimte voor non-synonymie. Als deze reviewer gelijk heeft, dan hebben we (nóg) een verklaring voor het naast elkaar bestaan van de twee uitdrukkingvormen – zie hieronder.
 19. De geraadpleegde versies van de grote woordenboeken van Kramers en Verschuieren (beide uit 1996) zijn korter en niet completer.
 20. Volgens de *Bronnenlijst* van het *WNT* is dit voorbeeld afkomstig uit *Het wezen der deugd: voorlezingen, in den Winter van 1847-1848 te Utrecht uitgesproken* / door C.W. Opzoomer. Leyden [etc.]: J.H. Gebhard, 1848.
 21. Al met al is dit dus een mooi geval van de “Recency Illusion” (de term is van Arnold Zwicky), “the belief that things YOU have noticed only recently are in fact recent.” (wikipedia “Recency Illusion”, geraadpleegd 28 april 2014).
 22. Van Vaernewijck: *Van die beroerlicke tijden in die Nederlanden, en voornamelijk in Ghendt, 1566-1568*. Naar het oorspronkelijke handschrift uitgegeven door F. Vanderhaeghen Uitgave: 5 dln. Gent, 1872-1881.
 23. H.K. Agrippa van Nettesheim: *Van de Onzekerheid en Ydelheid der Wetenschappen en Konsten*. Uit het Latijn in het Hollandsch overgezet; Van nieuws overzien, ende vermeerdert met het Leven van Agrippa [...] door J. Oudaan. Uitgave: Rotterdam, 1661. Olga van Marion bezorgde me nog een mooi voorbeeld uit het begin van de zeventiende eeuw: *daer was doen grootelijcx de sprake dat hy vergheven was* (dat ik zou willen vertalen als “men beweerde algemeen dat hij vergiftigd was”), uit: Wouter van Gouthoeven, *D’Oude Chronijcke ende Historien van Holland (met*

- West-Vriesland) van Zeeland ende van VVtrecht*. Dordrecht, Pieter Verhaghen, 1620, p. 434.
24. De reviewer van noot 9 merkt terecht op dat ik niet veel argumenten geef voor de gesuggereerde ontwikkeling, en dat ik niet bewijs dat de negatieve variant de drijvende kracht achter de verandering was. Misschien dat iemand daar eens een mooie scriptie over kan schrijven op basis van een groot corpus van gevallen van *sprake van*.
 25. Hier zou het Humboldtiaans principe aan het werk kunnen zijn: “Volgens dit principe is er in natuurlijke taal bij voorkeur *sprake van* [sic] één-op-één relaties tussen vorm en betekenis, hetgeen in concreto inhoudt dat iedere vorm slechts met één betekenis correspondeert en dat iedere betekenis slechts door één vorm wordt uitgedrukt” (van Marle & Koefoed 1980-1981:111).
 26. Cf. Horns “Division of Pragmatic Labor”: “The use of a longer, marked expression in lieu of a shorter expression involving less effort on the part of the speaker tends to signal that the speaker was not in a position to employ the simpler version felicitously.” (Horn 1991:24).
 27. De al eerder geprezen reviewer van noot 9 denkt dat de ontwikkeling niet zo toe-
vallig is: de metalinguïstische betekenis lijkt volgens haar/hem gebaseerd op de oorspronkelijke betekenis van de constructie: wanneer er letterlijk *sprake is van X* (i.e. gesproken wordt over X), dan lijkt er een vrij natuurlijke overgang naar ‘wij spreken over X’. Dat zou ook suggereren dat de metalinguïstische betekenis mogelijk niet is afgeleid van de existentiële maar rechtstreeks van de rapporterende. Vergelijk noot 24.
 28. Corpus Gesproken Nederlands comp-f/nl/fn007463.sea.
 29. Harry Mulisch, *De ontdekking van de hemel*, 1992, 653.
 30. <http://www.soauids.nl>.
 31. <http://www.freya.nl/folder13.htm>.
 32. <http://www.rtvooost.mobi/nieuws/nieuwsItem.aspx?nid=169592>
 33. <http://www.infomil.nl/>
 34. <http://www.huveradvocaten.nl/>
 35. Hans den Besten en Frans Hinskens, *Nederlandse Taalkunde* 10, 2005–3/4, p. 283.
 36. www.nu.nl, 24 januari 2006.
 37. <http://ans.ruhosting.nl/e-ans/18/05/04/04/02/05/body.html>. Ik kreeg de suggestie dat het gaat om het epistemische *willen* van *het wil nog wel eens regenen in juli*, maar merk op dat het hier gaat om *willen* in een voorwaardelijke bijzijn, en *het wil nog wel eens regenen* past daar niet goed in.
 38. <http://www.hellevoetsluis.nl>.
 39. <http://ind.hablaa.com>.
 40. <https://data.overheid.nl/>.
 41. Corpus Gesproken Nederlands comp-i/nl/fn008748.sea.
 42. Els Elffers, “ADditionele regelgeving”, *A.D. 2005. Taalkundige artikelen voor Ad Welschen*, via <http://cf.hum.uva.nl/dsp/nederlandsetaalkunde/NTKonderzoek.htm>.
 43. www.handhavenopniveau.nl/.

44. De reviewer van noot 9 rapporteert dat in haar/zijn Belgisch-Nederlandse oren de drie varianten van *er is sprake van* volkomen normaal klinken, terwijl in haar/zijn (Vlaams-Brabantse) dialect de constructie enkel rapporterend lijkt te kunnen worden gebruikt.
45. *De Standaard* 23 februari 2006.
46. Corpus Gesproken Nederlands comp-j/vl/fv601242.sea.
47. Deze laatste voetnoot gebruik ik om op te merken dat het Duits een constructie kent die vergelijkbaar is met *er is sprake van*, namelijk *die Rede sein*, die vooral in negatieve contexten voor lijkt te komen: *Von einer Kostenexplosion kann keine Rede sein* (*Die Welt* 2 februari 2014 via <http://www.welt.de/>). In het Engels zocht ik vergeefs naar iets dergelijks.

Geraadpleegde literatuur

- de Berg, Jaap. 1999. *Trouw Schrijfboek*. Amsterdam: Uitgeverij Maarten Muntinga. Rainbow Pocketboek.
- den Boon, Ton, Dirk Geeraerts & Nicoline van der Sijs (eds.). 2005. *Van Dale Groot woordenboek der Nederlandse taal*. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie. 14e, herz. uitg.
- Haeseryn, Walter, Kirsten Romijn, Guido Geerts, Jaap de Rooij & Maarten C. van den Toorn (eds.). 1997. *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Groningen en Deurne: Martinus Nijhoff en Wolters Plantijn. 2e, geheel herz. dr.
- Horn, Laurence Robert. 1991. Duplex negatio affirmat... : the economy of double negation. In *CLS 27-II: Papers from the parasession on negation*, 80–106, Chicago. Chicago Linguistic Society.
- van der Horst, Joop. 2013. *Taal op drift: lange-termijnontwikkelingen in taal en samenleving*. Amsterdam: Meulenhoff.
- van der Horst, Joop & Kees van der Horst. 1999. *Geschiedenis van het Nederlands in de twintigste eeuw*. Den Haag/Antwerpen: Sdu/Standaard.
- van Marle, Jaap & Geert Koefoed. 1980-1981. Over humboldtiaanse taalveranderingen, morfologie en de creativiteit van taal. *Spektator* 10, 111–147.
- Moerdijk, A. 1994. *Handleiding bij het Woordenboek der Nederlandsche Taal (WNT)*. 's-Gravenhage: Sdu Uitgeverij. (Aan het woord; nr. 8).
- Onrust, Margreet, Arie Verhagen & Rob Doeve. 1993. *Formuleren*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Renkema, Jan. 2002. *Schrijfwijzer*. 's-Gravenhage: SDU uitgeverij. Vierde ed. (rood), tweede opl. (Oorspr. uitg.: 1979).
- de Vries, Matthias & Lammert A. te Winkel et al. (eds.). 1864–1998. *Woordenboek der Nederlandsche taal*. 's-Gravenhage [etc.]: Martinus Nijhoff [etc.].
- Welschen, Ad. 2003. Verwachtingspatroon en regelgeving. *Onze Taal* 72, 262.
- van der Wouden, Ton. 1997. *Negative Contexts. Collocation, polarity, and multiple negation*. London en New York: Routledge.